

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİNE GÖRE KIYI DEVLETİNİN EGEMEN HAKLARI

Ümmühan Elçin ERTUĞRUL*

ÖZET

Egemenlik, uluslararası hukuka göre en geniş yetki şeklidir. Devletler ülkelerinde nihai ve mutlak otorite olan egemenliğe sahiptirler. Uluslararası hukuk, devletlerin ülkeleri dışındaki alanlarda da “egemen haklar” tanımıştır. Bu Makale, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine göre, kıyı devletinin Münhasır Ekonomik Bölgedeki ve Kıta Sahanlığındaki egemen haklarını inceleyecektir. Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerinde araştırma yapmak ve doğal kaynaklarını işletmek amacıyla egemen haklar kullanır. Münhasır Ekonomik Bölgede ise, canlı ve cansız doğal kaynakları araştırmak, işletmek, korumak, yönetmek ve sudan, akıntıdan ve rüzgardan enerji üretmek gibi bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlerde egemen haklar kullanır. Münhasır Ekonomik Bölgede ve Kıta Sahanlığında diğer devletlerin balıkçılık, ulaşım serbestisi gibi açık deniz serbestileri devam eder.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, Egemen Haklar, Kıta Sahanlığı, Münhasır Ekonomik Bölge, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)

SOVEREIGN RIGHTS OF THE COASTAL STATE UNDER THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF SEA

ABSTRACT

Sovereignty is the most extensive form of jurisdiction under international law. States enjoy sovereignty, the final and absolute authority, within a given territory. International law also has given state the right to use “sovereign rights” in areas outside territory. The Paper is going to study sovereign rights of coastal State in its exclusive economic zone and on the continental shelf under United National Convention on the Law of Sea. The coastal State exercises over the continental shelf sovereign rights for the purpose of exploring it and exploiting its natural resources.

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, ueertugrul@hotmail.com

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih : 09.02.2017

Yayınlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 16.03.2017

In the exclusive economic zone, the coastal State has over sovereign rights for the purpose of exploring and exploiting, conserving and managing the natural resources, whether living or non-living, and with regard to other activities for the economic exploitation and exploration of the zone, such as the production of energy from the water, currents and winds In the exclusive economic zone, on the continental shelf, high sea freedoms continue for other states such as fishing, transport freedom.

Keywords: *Sovereignty, Sovereign Rights, Continental Shelf, Exclusive Economic Zone, United Nations Convention on the Law of Sea (UNCLOS)*

GİRİŞ

Devlet olmanın unsurları, ülke, insan topluluğu ve egemenliktir. Devletler, kendi ülkelerinde iç özerkliğe sahiptir ve ülkesindeki bütün kişi ve şeyler üzerinde tek başına yetkilidirler.¹Devletin ülkesi, egemenliklerini kurdukları yeryüzü parçası olup, kara ülkesi, deniz ülkesi ve hava ülkesi olmak üzere üç boyutludur.² Egemenlik kavramının özü Jean Bodin'den bu yana çok az değişmiş iken, devletin egemenliğini kullandığı alanlar olan ülke sınırları, bilim ve teknolojinin gelişmesi, dünya nüfusunun ve insanlığın doğal kaynaklara olan ihtiyacının artması ile yeniden şekillenmiş ya da devletin ülke sınırları dışında egemen haklar kullanması mümkün olmuştur.

Bu Makale, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine (BMDHS) göre, kıyı devletinin ülkeleri dışındaki alanlarda sahip oldukları egemen haklarını inceler. BMDHS, kıyı devletine kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)'de belli hususlarda egemen haklar tanımıştır. Kıyı devleti, kıta sahanlığında, bu alan üzerinde araştırmada bulunulması ve doğal kaynaklarının işletilmesi konusunda, MEB'de ise, doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası, yönetimi konuları ile bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılması ve işletilmesinde egemen haklara sahiptir.

Makale konusunun layıkıyla anlaşılabilmesi için, öncelikle egemenlik, ülke, BMDHS gibi bazı kavramlar hakkında bilgi verilecek, daha sonra ise, kıyı devletinin kıta sahanlığı ile MEB'deki egemen hakları açıklanmaya çalışılacaktır.

¹ Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler, Örnek Kararlar**, 5. Bası, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2009, s. 7. Söz konusu hüküm, egemenliğin iç boyutunu tanımlamaktadır. MP Ferreira-Snyman, "The Evolution of State Sovereignty: A Historical Overview", **Fundamina**, (12-2), 2006, s. 3, Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi**, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 5. Bası(Tıpkı), İstanbul, 1996, s.1,3,

² Yusuf Aksar, **Uluslararası Hukuk I**, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s.239

Jean Bodin'e göre, bağımsız ve en üst otorite olan egemenlik, bir devletin ülke sınırları içinde tek ve mutlak hukuk yapma yetkisini içerir. Bodin'in de, devletin unsurlarından biri kabul ettiği egemenlik, devredilemez, süreklidir ve mutlaktır. Yalnızca Tanrı'nın hukuku ve doğal hukuk tarafından sınırlandırılabilir.³ Devletin egemenliğini kullanırken, kendisi tarafından imza edilen anlaşma ya da doğal hukuk kaynaklı uluslararası hukuk ile bağlı olması egemenliğin bu özelliklerine hanel getirmez. Hobbes ise, egemenliğin din de dahil hiç bir şey ile sınırlandırılmayacağını savunmuştur.⁴ Vattel'in, egemenliğin, bütün diğerleri karşısında devlete mutlak bağımsızlık bahsettiği iddiası, mutlaklık tartışmalarıyla birlikte günümüzde de geçerlidir.⁵

Egemenliğin tanımı açık bir şekilde yapılmamıştır. Ancak, kısaca "en geniş yetki şekli" olarak ifade etmek mümkün olacaktır.⁶ Hukuki bir kavram olarak egemenlik çok boyutludur ve değişmeyen iki özelliğinden bahsedilir. Bunlardan biri, iç egemenlik olarak da tarif edilip, devletin işlerini serbestçe düzenleyebilme ve ulusal sınırlar içinde devletin görevlerini yerine getirme otoritesi ya da yetkisi olarak tanımlanır. İç egemenlik, devletin ülkesinde bütün nitelik/özellik ve haklara sahipliğini ifade eder. Bu sahiplik, devletin ülkesi ve bütün kişiler üzerinde tam ve değişmez gücü, mutlak yetkiyi de doğurur. Bütün bunların kaynağı devletin gücüdür ve herhangi bir güce karşı mutlak bağımsızdır.⁷

İkincisi ise, dış egemenlik olarak adlandırılmıştır. Dış egemenliğin, 1648 tarihli Vestfalya Andlaşması sonrası, modern uluslararası hukukun doğumu ile tanındığı kabul edilmiş olup, devletin, geleneksel olarak bütün yabancı güçlerden hukuki bağımsızlığını, bütün dış müdahalelere karşı devletin ülkesini korumasını, uluslararası topluma katılma hakkını ifade eder.⁸

³ I Bodin, *The Six Bookes of a Common Weale*, Çev. Richard Knolles, University of London, Worshipful Company of Goldsmiths, 1903. Egemenlik ile ilgili olan Dördüncü Kitap'tır. Ferreira- Snyman, *a.g.m.*, s.5, 9, Abdurrahman Saygılı, "Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış", *AÜHFĐ*, C.63, S.1, 2014, s.185

⁴ Bodin, *a.g.e.*, Ferreira- Snyman, *a.g.m.*, s.6

⁵ Emer de Vattel, *The Law of Nations, or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essay on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury*, Ed. Knud Haakonssen, Liberty Fund Inc., 2008, s. 14

⁶ Ferreira- Snyman, *a.g.m.*,s.3, Richard H. Steinberg, "Who Is Sovereign", *40 Stan. J. Int'l L.*, 2004, s.330, 331

⁷ Steinberg, *a.g.m.*, s.330, 331, Ferreira- Snyman, *a.g.m.*, s. 3,4

⁸ Ernest C. Carman, "Sovereign Rights and Relations in the Control and Use of American

Devlete, uluslararası sisteme katılmaya ehliyeti olan devletler arası anlaşma yapma, içişlerine diğer devletlerin müdahalesini önleme ve devletlerin egemen eşitliği temelinde uluslararası işlerini yürütebilme yetkisi verir. Buna göre, uluslararası alanda hukuki olarak egemen olmasa yetkisine uluslararası hukuk kişilerinden yalnız devletler sahiptir ve bu yetkiyi kullanmada eşittirler. Bütün devletler hukuki olarak egemendirler.⁹ 1928 tarihli Palmas Adası Davasında da, Hakem Max Huber devletler arası ilişkilerde egemenliğin bağımsızlığa işaret ettiğini belirtmiştir.¹⁰ Devletlerin bağımsızlığını ifade eden egemen eşitlikleri, uluslararası hukukta ihlal edilemeyen¹¹ ve en güçlü ilkelerden biridir. Birleşmiş Milletlerin amaçlarını gerçekleştirirken uyacağı ilkeleri arasındadır.¹²

Yukarıda da belirtildiği gibi, en geniş yetkiyi ifade eden egemenlik, hem iç, hem de dış egemenliği kapsayan şemsiye bir kavramdır ve devletlerin kendi menfaatlerini sağlamada onlara subjektif bir hak verir. Egemenliğin bu özellikleri esas itibarıyla uluslararası hukuk tarafından tanımlanmış ve uluslararası hukuk tarafından korunan bir hukuki bir statü haline gelmiştir.¹³ Le Roy, egemenliğin uluslararası hukuktan doğduğuna vurgu yapmıştır.¹⁴ Bu sebeple, “doğal” ya da “statik” bir kavram değildir. Bundan dolayı, devletin fiillerindeki serbesti sınırlandırılabilir, egemenlik kavramının içeriği değişebilir.¹⁵ Günümüzde de, devletin mutlak egemenliği fikri çağdaş uluslararası hukukta küreselleşme, devletler arası işbirliği ve etkileşim, insan haklarının evrenselliği nedeniyle törpülenmiştir.¹⁶ Egemenliğin, uluslararası hukuk tarafından sağlanan hukuki bir statü olduğunu teyit eder şekilde, egemenliğin gerçek varlığı olmadığı,

Waters”, **3 Southern California Law Review**”, 1929-1930, s. 85, Ferreira- Snyman, **a.g.m.**, s. 4

⁹ Steinberg, **a.g.m.**, s.330, 331

¹⁰ Island of Palmas Case (Netherlands, USA), Reports of International Arbitral Awards, 4 April 1928, Volume II, s. 838, http://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf, (Erişim Tarihi:17.12.2016)

¹¹ Devletlerin egemen eşitliği ilkesi jus cogens kural adayıdır.

¹² Birleşmiş Milletler Andlaşması madde 2/1. İlyas Doğan, **Devletler Hukuku**, Genişletilmiş 2. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2013, s. 277

¹³ Ferreira- Snyman, **a.g.m.**, s. 3, 12

¹⁴ “Egemenlik kendine hükmeden devletler arası kanundan neşet eden; bu kanundan evvel mevcut olmayan ve ona vücut vermeyen tahdid ve (delegue) edilmiş yetkiden başka şey değildir.”F. Le Roy, “1919”dan İtibaren Devletlerarası Hukukda Vuku Bulan Tahavvüller”, Çev. İlhan Lüttem, **AÜHFD**, Cilt 8, Sayı 1, 1951, s.364

¹⁵ Ferreira- Snyman, **a.g.m.**, s.3

¹⁶ Ferreira- Snyman, **a.g.m.**, s.1

hukuk düzeni tarafından devlete yalnızca hak ve güç demeti sunduğu ve bölünüp sınırlandırılabilmesi ileri sürülmüştür.¹⁷ Devletin mutlak egemenliği ilkesinin yerini, uluslararası hukukun konusu olan devletlerin bağımsızlığı ve diğer devletlerin özgürlükleri tarafından sınırlandırmayı getiren göreceli egemenliğe bıraktığı savunulmuştur.¹⁸ Güvenlik Konseyinde daimi üyelerin veto yetkisi, Güvenlik Konseyi kararıyla devletler aleyhine kuvvet kullanımını gerektirmeyen yahut gerektiren tedbirler alınabilmesi günümüz egemenlik anlayışının göstergelerinden biri olarak kabul edilmiştir.¹⁹ Ancak yine de, egemenliğin hem mutlaklığına hem de uluslararası hukuk tarafından sınırlandırma özelliklerine vurgu yapan Bodin'den bu tarafa egemenliğin özünün değişmediği söylenebilir. Günümüz egemenliği için de, hakimiyetten kaynaklanan²⁰ ve uluslararası hukuk tarafından sınırlanan en geniş yetki şekli olduğunu kabul etmek, işbu Makele'yi bizatihi egemenlik tartışmasından bir nebze uzaklaştıracak ve konusuna yöneltecektir.

Devletin egemenliğini kullandığı temel unsurlardan biri, o devletin ülkesidir. Ülke, devletin egemenliğine tabi kılınmış olan, belirlenmiş yeryüzü parçasıdır ve deniz, kara, hava olmak üzere üç farklı alandan oluşur. Devletin ülkesi, devletin egemenliğinin değerlendirilmesinde uluslararası hukukun temel hareket noktasıdır. Devlet kendi ülkesinde meydana gelen bütün olaylarda, bütün kişi ve şeyler üzerinde tek başına yetkilidir. Devlet, deniz ve hava ülkesindeki egemenliğini kara ülkesinden ayrı olarak devredemez.²¹ Toluner, her ne kadar, devletin deniz ve hava ülkesindeki egemenliğini kara ülkesinden ayrı olarak devredilemeyeceğini ileri sürmüş olsa da, uluslararası hukuk ile sınırlandırılabilen, en geniş yetkiyi veren ve devletin bağımsızlığını ifade eden egemenliğin eseri olarak, uluslararası anlaşma yoluyla denizdeki ya da havadaki egemenliğini kara ülkesinden ayrı olarak sınırlandırılabilmesi düşünülebilir. Bir diğer açıdan ise, denize kıyısı olan devletlerin karasularına sahip olma yükümlülüğü ve uluslararası hukukun, "kıyı devleti" düzenlemeleri ile bu egemenlik devrine rıza göstermediği sonucu çıkarılabilir.

Denizdeki egemenlik, klasik deniz hukukunda iç sular ve dar kıyı şeridinde kabul edilmiştir. İç sular, kara ile karasuları arasındaki su alanıdır ve esas hattın berisindeki suları kapsar. Dar kıyı şeridi ise daha çok karasularını

¹⁷ Hersch Lauterpacht tarafından savunulmuştur. Ferreira- Snyman, **a.g.m.**, s.15

¹⁸ Ferreira- Snyman, **a.g.m.**, s.16

¹⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 277

²⁰ Toluner, "hakimiyet" ve "egemenlik" i eş anlamlı kullanmıştır. Toluner, **a.g.e.**, s. 266

²¹ Toluner, **a.g.e.**, s. 1,3, 31

ifade eder. Karasuları kavramı, Grotius'un, 1609 yılında yazdığı *mare liberium* ya da "denizlerin serbestliği" ile John Seldon'ın 1635 yılında iddia ettiği *mare clausum* ya da "kapalı deniz" in savunucularının arasındaki 17. ve 18. yüzyıllardaki tartışmalarıyla şekillenmiştir. Grotius, denizlerin serbestliğinden bahsederken, bütün denizlerin herkes tarafından kullanılabileceğini iddia etmemiş, kıyı devletine, kıyılarına bitişik sularda belli faaliyetleri düzenleme hakkı tanımıştır. Örneğin kıyı devletine, yabancı balıkçılara karşı ülke balıkçılarının korunması ya da savunma amaçlı düzenleme yetkisi tanımıştır.²² 1703 yılında Van Bynkershoek De Dominio Maris Dissertatio ile "açık deniz serbestliğini" ve "sularına bitişik alanlarda kıyı devletinin egemenliğini" ilk kez tanımlamış ve deniz hukukunun ikiz temeli olarak adlandırmıştır.²³ Devletler, menfaatleri gereği her zaman egemenlik alanlarını genişletme eğiliminde olmuşlardır. Yeni yerlerin, kaynakların, değer taşıyan unsurların keşfedilmesiyle, bilimin ve teknolojinin ilerlemesiyle devletler bu eğilimlerini somutlaştırmışlardır. Örneğin, denizin altındaki toprakta petrol ve diğer madenlerin bulunduğu keşfedilmesiyle, balık kaynaklarının tükenebileceğinin öngörülmesiyle birlikte devletler kıta sahanlığı ve balıkçılık bölgesi olarak tanımlanan alanlarda egemenliklerini ilan etmişlerdir. Bunu, 1945 yılında ABD devlet başkanı Truman'ın kıta sahanlığına ve karasularının ötesindeki sularda balıkçılığa ilişkin tebliğlerinden sonra 30'dan fazla devletin, ulusal hukuklarında, kara ülkeleri ve karasularındaki egemenliklerini açık denizin bir kısmı için de uzatmak gayesiyle kıta sahanlığı ya da balıkçılık bölgeleri tesis etmelerinde görmek mümkündür. O dönemde, ilgili devletlerin açık denizde "egemenlik" istekleri, hukuki metinlerdeki açık ifadelerden anlaşılır.²⁴

²² Hugo Grotius, *The Free Sea*, Translated Richard Hakluyt with William Welwod 's Critique and Grotius's Reply, Liberty Fund, Inc., 2004, s. 99-101, Nico Schrijver, "**Sovereignty Over Natural Resources, Balancing Rights and Duties**", Cambridge University Press, 1997, s.203

²³ Schrijver, *a.g.e.*, s.203

²⁴ 29 Ekim 1945 Meksika, 1 Mart 1946 Panama, 11 Ekim 1946 Arjantin, 23 Haziran 1947 Şili, 1 Ağustos 1947 Peru, 2 Kasım 1949 Kosta Rika, 30 Ağustos 1949 Guetamala, 7 Mart 1950 Honduras, 7 Eylül 1950 El Salvador, 1 Kasım 1950 Nikaragua, 8 Kasım 1950 Brezilya, 21 Şubat 1951 Ekvador, 18 Haziran 1949 Filipinler, 28 Mayıs 1949 Suudi Arabistan (Suudi Arabistan, Basra Körfezinde hakları olduğunu ileri sürmüştür. Kıta sahanlığı ifadesi kullanmamıştır.), 9 Mart 1950 Pakistan, 28 Kasım 1948 Bahama, Jamaika gibi İngiliz sömürgeleri, 3 Ağustos 1952 İsrail, 10 Eylül 1953 Avustralya gibi. Seha L. Meray, "Devletler Hukukunda 'Kıt'a Sahaneliği' Meseleleri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 1955, s. 99- 111

Günümüzde, devletlerin deniz ülkeleri ve egemen haklar kullandıkları deniz alanları bir çok yönü ile örf-adet kuralı niteliği de taşıyan BMDHS ile belirlenmiştir.²⁵ BMDHS, devletlerin haklarını, yetkilerini, yükümlülüklerini düzenlemiştir. 1973 yılında, daha önceden hazırlanmamış bir metin üzerinden görüşülmeye başlayan ve deniz hukukunda kapsamlı bir reform anlamına gelebilecek yeni kavramlar ve ilkelerin görüşüldüğü BMDHS, 1982 yılında tamamlanabilmiştir.²⁶ 23 Eylül 2016 tarihi itibarıyla 168 devlet tarafından onaylanmıştır.²⁷

BMDHS’de deniz alanları ile ilgili olarak; iç sular, karasuları, bitişik bölge, arkeolojik bitişik bölge, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, açık deniz ile deniz yatağı düzenlenmiştir. Bunlarla ilgili olarak, kıyı devletlerine, takimada devletlerine, sahilleri karşı karşıya ya da bitişik olan devletlere, bayrak devletlerine, boğazlara kıyısı olan devletlere, balık avlayan devletlere, belli tür balıklar için menşe devletlere, sahili bulunmayan devletlere, coğrafi bakımdan elverişsiz devletlere, bütün devletlere ilişkin hükümler yer almıştır²⁸.

BMDHS’de açık tanımı bulunmayan ancak, karasuları genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatta ya da kıyıya sahip olan devlet olarak tanımlanabilen kıyı devleti²⁹ deniz alanlarında, “egemenlik”, “egemen haklar” ya da “yetki” kullanır.³⁰ BMDHS, Vestfalya hukuk anlayışının ötesinde, bazen egemenlik ilkesini sınırlandırırken, bazı durumlarda ise geniş egemenlik yetkisi vermiştir.³¹

²⁵ BMDHS, her ne kadar genel şekilde uygulanan ve hukuk kuralı inancının bulunduğu yani uluslararası örf-adet kurallarını yazılı hale getirmiş olsa da, bütün hükümlerinin uluslararası örf-adet kuralı olduğunu söylemek doğru değildir. Örneğin, BMDHS’nin 3. maddesinde düzenlenen karasuları genişliğinin en fazla 12 mil olacağı hükmü ile 17. maddede düzenlenen zararsız geçişin – savaş gemilerinin karasularından zararsız geçişine ilişkin olarak- örf-adet kuralı olduğunu söyleyemez.

²⁶ Şule Anlar Güneş, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması”, **AÜHF**, C.56, S.1, 2007, s. 7-9

²⁷ http://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm, (Erişim Tarihi: 25.01.2017)

²⁸ BMDHS’deki düzenlemeler sayılanlarla sınırlı değildir.

²⁹ George K. Walker & John H. Noyes, “Definitions for the 1982 Law of the Sea Convention”, **California Western International Law Journal**, Vol. 32, 2001-2002, s. 353

³⁰ “sovereignty”, “sovereign rights”, “jurisdiction” olarak tanımlanmıştır. Tullio Treves, “Coastal States’s Rights in the Maritime Areas under UNCLOS”, **12 Braz. J. Int. L.**, 2015, s.47

³¹ Anlar Güneş, **a.g.m.**, s.10

Makale'nin konusu olan BMDHS'ye göre kıyı devletinin egemen haklarından bahsedebilmek için, devletin denizde egemenliğinin bulunduğu alanların bilinmesi gereklidir.

Kıyı Devletinin Egemenliği Altındaki Deniz Alanları

Devlet ülkesinde egemendir. İçsular ve karasuları devletin deniz ülkesi olarak kabul edilir.

İç sular, denizin kara ile birleştiği en yüksek med cezir çizgisi ile esas hat arasında kalan deniz alanlarıdır. Bu sular, kıyı devletinin kara ülkesinin bir parçası olarak kabul edilir. BMDHS'de iç suların tanımı dışında, hukuki rejimleri ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Kıyı devleti iç sularda, kara ülkesindeki egemenliğini kullanır.³²

BMDHS'ye göre körfezler, kara içine doğru basit olmayan deniz girintileridir ve iç sulara dahildir. Ancak, BMDHS, karaya doğru bu basit olmayan deniz girintilerinin körfez sayılıp, iç sulara dahil edilebilmesi için belli şartlar aranmıştır. BMDHS esas itibariyle, körfezlerle ilgili su girintisinin olduğu kısımda esas hattın çizilmesi usulünü belirlemiştir. Buna göre, bahsi geçecek olan şartları taşıyan deniz girintilerinin giriş noktalarına düz esas hat çekilerek, deniz girintisi esas hattın berisinde kalacak ve BMDHS çerçevesinde körfez kabul edilip iç sulara dahil olacaktır -ya da normal esas hatta göre iç sular belirlenecektir-. Buna göre, düz esas hat ile körfezin iç sulara dahil edilebilmesi için, körfezin doğal giriş noktaları arasında en düşük cezir durumundaki mesafenin 24 mili aşmaması ve girinti ağzına çizilen bir doğrunun bir yarım dairenin çapı kabul edildiğinde, karaya doğru olan su girintisinin yüzölçümünün, yarım dairenin yüzölçümüne eşit veya ondan büyük olması gerekmektedir. Bu şartlar tarihi körfezler için aranmayacaktır. BMDHS'nin ilgili maddesi, düz esas hat yönteminin izlendiği hallerde olduğu gibi sahilleri tek bir devlete ait olan körfezler için de uygulanacaktır.³³ BMDHS'ye göre, limanlar iç sulara dahildir. Daimi liman tesislerinin açık denize doğru en uçtakileri kıyının bir parçası olarak kabul edilmiş ve esas

³² BMDHS'nin 8/2 maddesi kıyı devletinin iç sulardaki egemenliği ile ilgili bir istisna getirir. Madde'nin hükmüne göre, çizilen düz esas hat, daha önceden karasuları sayılan bir alanı iç sular alanına dahil etmiş olmasına rağmen zararsız geçiş hakkı devam edecektir. Aydoğan Özman, **Deniz Hukuku I**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 247, 248, Yine, iç sular kıyı devletinin egemenlik alanı içinde olmasına rağmen, iç sulardan kabul edilen limanlara yabancı gemilerin girişi ve kıyı devletinin yargı yetkisi uygulamada tartışmalıdır. Aksar, **a.g.e.**, s.30

³³ BMDHS madde 10, Tarihi Körfezler, herhangi bir uzunluk ya da alan sınırlaması olmaksızın iç su sayılmıştır.

hattın buna göre çizilmesi kabul edilmiştir. Dolayısıyla limanlar, esas hattın berisinde kaldıklarından iç sulara dahil oldukları konusunda şüphe yoktur.³⁴

Takımada esas çizgileri içinde kalan ve “takımada suları” olarak adlandırılan sular, tartışmalı olmakla beraber iç su sayılmıştır.³⁵

Tarihsel suların,³⁶ genellikle iç sular anlamına geldiğini Uluslararası Adalet Divanı (UAD), İngiltere Norveç arasındaki Balıkçılık Davasında belirtmiştir.³⁷

Karasuları da, devletin ülkesinin bir parçası kabul edilir.³⁸ Bir devletin kıyıları ile açık deniz arasında kalan, genişliği her devletin iç hukukuna göre kabul edilen ölçülere göre değişebilen deniz şerididir.³⁹ Karasularının, 1894 yılından bu tarafa, “devletlerin sahilleri boyunca uzanan deniz bölgesinde zararsız geçiş hakkı saklı kalmak kaydıyla egemenlik hakkının olduğu alan” olduğu tanımı değişmemiştir.⁴⁰ BMDHS’nin 2. maddesi, kıyı devletinin

³⁴ BMDHS madde 11

³⁵ Özman, takımada sularını iç sular olarak kabul etmez. Özman, BMDHS 48. Maddede, takımada devletlerinin karasuları, bitişik bölge, MEB ve kıta sahanlığını takımada esas hatlarından itibaren çizerken 50. Maddede, takımadayı oluşturan her adanın kendine özgü iç sularının olabileceğinin vurgulandığı, dolayısıyla takımada sularının örtülü olarak iç sularından kabul edilmeyeceğini ileri sürmüştür. Yine, karasularında kural olan zararsız geçişin takımada suları için istisna olarak düzenlenmesi ve takımada karasularının takımada esas çizgilerinden itibaren hesaplanmasına ilişkin BMDHS’de açık hüküm bulunması sebebiyle takımada sularını karasuları olarak da kabul etmez. Özman, *a.g.e.*, s.281, 282

Schrijver, takımada sularını iç sulara dahil eder ve BMDHS’de, takımada devletlerinin karasularını takımada sularının ötesinde başlatmasını iç sulara dahil edildiğinin teyidi olarak kabul eder. Schrijver, *a.g.e.*, s. 207

³⁶ Tarihi sular, devletlerin öteden beri kullandığı münhasır haklar söz konusudur. BMDHS, devletlerin saygı duyması gereken hakları ve yetkiyi tahdidi şekilde saymamıştır. Örneğin tarihi sular da devlet tarafından kullanılacak haklar söz konudur. Zou Keyuan ve Liu Xinchang, “The Legal Status of the U-Shaped Line in the South China Sea and Its Legal Implications for Sovereignty, Sovereign Rights and Maritime Jurisdiction”, *14 Chinese Journal of International Law*, 2015, s.65

³⁷ Norveç, dava konusu suları iç su ya da karasuları olarak diğer devletlerin itirazı olmaksızın uzun zamandan beri yetkilerini kullandığını bildirmiştir. International Court of Justice, Fisheries Case, (United Kingdom v. Norway), Judgement of December 18th 1951, s. 18, <http://www.icj-cij.org/docket/files/5/1809.pdf> (Erişim:13.12.2016)

³⁸ Özman, *a.g.e.*, s. 291

Aksar, *a.g.e.*, s. 31

³⁹ Meray, ‘Kıt’a Sahanlığı’ Meseleleri..., s. 81

⁴⁰ 31 Mart 1894 tarihinde Devletler Hukuku Enstitüsünün Paris Toplantısı sonucunda ortaya çıkan metinde yapılan tanımdır. Aynı tanıma Devletler Hukuku Enstitüsünün 1928 Stockholm Toplantısı sonrası hazırlanan tasarıda da yer verilmiştir. Özman, *a.g.e.*, s. 293

karasularını, devletin egemenlik sahalarına dahil etmiştir. Buna göre, devletin egemenliği, devletin kara ülkesi, iç suları ve karasularını kapsayacaktır. 2. madde, devletin egemenliğinin karasuları üzerindeki hava sahası ve bu suların deniz yatağı ve toprak altına da uzanacağını da belirtilmiştir.⁴¹ Devletin karasularındaki egemenliği, iç sularda olduğu gibi devletin kara ülkesindeki egemenliği ile aynılık göstermez. BMDHS, kıyı devletinin karasuları üzerindeki egemenliğini BMDHS ve uluslararası hukukun diğer kuralları ile sınırlamıştır. Diğer devlet gemilerinin karasularından zararsız geçiş hakkı vardır.⁴²

Devletler daha geniş alanlarda egemen olmak maksadıyla, karasularını mümkün olduğunca geniş tutmak istemişlerdir. Özellikle, gelişmekte olan kıyı devletleri, kendilerinin balıkçılık kaynakları olarak düşündükleri alanlarda, yabancı balıkçılar tarafından kullanılmasını engelleme gerekliliğini hissetmişlerdir. Bu eğilim, Şili, El Salvador ve Panama'nın ilk kez 200 mil karasuları ilan etmeleri sonucunu doğurmuştur.⁴³ Bu devletleri 1970 yılında, 200 millik karasuları genişliği ile Brezilya takip etmiş ve günümüze kadar sürdürmüştür.⁴⁴

BMDHS ise devletlerin karasularını en fazla 12 mil ile sınırlandırmıştır.⁴⁵ 1996 yılında, 153 kıyı devletinden 141 tanesi BMDHS'deki düzenlemeye uyarak karasuları genişliğini 12 mil ya da daha az tesbit etmişlerdir. Danimarka, Norveç, Yunanistan'ın da aralarında bulunduğu sadece 8 tane kıyı devleti çeşitli nedenler ile karasularını daha dar tutmuşlardır. BMDHS'nin, hiçbir devletin açık denizlerin herhangi bir kısmını kendi egemenliğine tabi tutmayı hukuka uygun ya da meşru olarak ileri süremeyeceğini düzenlemiş olmasına rağmen, 1996 yılında 9 Latin Amerika ve Afrika ülkesinin karasuları genişliği hala 200 mildir.⁴⁶

⁴¹ Karasularının altındaki deniz yatağının kıyı devletinin egemenliği altında olduğu, Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davasında da açıkça ifade edilmiştir. North Sea Continental Shelf Cases, (Federal Republic of Germany/Denmark), Judgment of 20 February 1969, s. 31, para. 43, <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/5535.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.12.2016),

⁴² Eric LeGresley, The Law of Sea Convention, February 1993, <http://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/BP/bp322-e.htm> (Erişim Tarihi: 15.11.2016)

⁴³ Schrijver, **a.g.e.**, s.205

⁴⁴ 25 Mart 1970 tarihli kanunuyla. Enver Bozkurt, "Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No:5, 2006, s.60, 61

⁴⁵ BMDHS madde 3

⁴⁶ BMDHS madde 89. Schrijver, **a.g.e.**, s. 205, 207 Clive Schofield, "Maritime Zone and Jurisdiction", 2012, Slide 72, <http://www.slideshare.net/roesroesmana/maritime-zone-and->

BMDHS, adalara ve takımadalara karasuları tanımıştır.⁴⁷

BMDHS’de “Egemen Hak” Teriminin Kullanımı

BMDHS, içsular ve karasularını devletin ülkesi olarak kabul edip, kıyı devletinin egemenliğine verirken, bazı deniz alanlarında da kıyı devletine egemen haklar tanımıştır. BMDHS’de “egemen haklar (*sovereign rights*)” tabiri tarandığında, 56.,73.,77.,137.,194.,246.,297. ve 298. maddelerinde rastlanmıştır.⁴⁸

BMDHS, kıyı devletine esas itibariyle 53 ve 77. maddelerde düzenlenen, kıta sahanlığı ve MEB’de egemen haklar tanımıştır. Diğer maddelerde ise, esasını başka hususların oluşturduğu düzenlemelerde, tali şekilde egemen haklardan bahsedilmiştir. Bu sebeple, aşağıdaki bölümlerde kıyı devletinin 56 ve 77. maddelerde düzenlenen kıta sahanlığı ve MEB’deki egemen hakları ayrıntılı inceleneceğinden burada kısa açıklama verilmemiştir.

73. madde, MEB’in düzenlendiği V. Kısım içinde yer alır. Madde’nin başlığı, Kıyı Devletinin Kanun ve Kurallarının Yürürlüğe Konulması’dır. Madde’de kıyı devletinin MEB’de egemen haklarını kullanmasına yönelik olarak çıkardığı kanun ve kurallara riayet edilmemesi durumunda alabileceği tedbirler düzenlenmiştir. Bu Madde’ye, kıyı devletinin kıta sahanlığı ve MEB’de egemen haklarından bahsederken yer verilmiştir.

137. madde, “Bölge” olarak adlandırılan ve BMDHS’nin 1. maddesine göre, “ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz yatakları ve bunların toprak altı” olarak tanımlanan, Derin Deniz Yatağının düzenlendiği XI. Kısım ve Bölge’nin Yönetilmesine İlişkin İlkeler adındaki 2. Bölüm içinde yer alır. 137. maddenin başlığı, Bölge ve Kaynaklarının Hukuki Statüsü’dür. Madde’de, hiçbir devletin Bölge’nin herhangi bir parçasında ve kaynakları üzerinde egemenlik iddiasında bulunamayacağı, egemen hak kullanamayacağı, izinsiz kullanımlarının tanınmayacağı düzenlenmiştir. Bölge içindeki kaynaklar, bütün insanlığı temsilen Otorite tarafından kullanılacaktır. Bölge’den elde edilen

jurisdiction (Erişim: 09.12.2016)

⁴⁷ BMDHS, madde 2/1. BMDHS ada ve kayalıklar arası ayrıma gitmiştir. BMDHS 121/3 maddesine göre, insanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların MEB’leri veya kıta sahanlıkları olmayacağına ilişkin hüküm kayalıkların karasularının olabileceği olarak değerlendirilmiştir. Ancak, bunun doğal kum seddi gibi gelgit yükseltelerini kapsamayacağı açıktır. Schrijver, *a.g.e.*, s. 206

⁴⁸ BM Enformasyon Merkezi tarafından yapılan Türkçe çevirisi, BMDHS’nin bütün maddelerini kapsamadığından yalnızca 56., 73. ve 77. maddelerinde egemen haklar tabirine rastlanmıştır.

mineraller, Otorite'nin düzenlemelerine ve getirdiği kurallara uygun olarak devletlerin kullanımına sunulabilecektir. Hiçbir devlet, gerçek ya da tüzel kişi, bu Bölüm'le uyumlu olanlar dışında Bölge'den elde edilecek minerallere ilişkin hak kullandığını ya da kazandığını iddia edemeyecektir. Aksi takdirde, bu hakların kullanılması ya da kazanılması iddiaları tanınmayacaktır.

194. madde, Deniz Çevresinin Korunması ve Muhafazası adındaki XII. Kısım ve Genel İlkeler adındaki 1. Bölüm içinde yer alır. 194. maddenin başlığı, Deniz Çevresinin Kirliliğinin Kontrolü, Azaltılması ve Önlenmesi Tedbirleri'dir. Madde'ye göre, devletler, yetki ve kontrolleri altındaki faaliyetlerini yürütürken gerekli bütün tedbirleri alacaklardır. Bu faaliyetler, diğer devletler ve onların çevreleri için kirliliğe neden olmayan ve BMDHS'ye göre egemen haklarını kullandığı alanların ötesine yayılmayan, onların yetki ve kontrolleri altındaki faaliyet ve kazalardan doğan kirlenmedir.

246. madde, Denizde Bilimsel Araştırma adındaki XIII. Kısım ve Denizde Bilimsel Araştırmanın Desteklenmesi ve Yürütülmesi adındaki 3. Bölüm içinde yer alır. 246. maddenin başlığı, Kıta Sahaneli Üzerinde ve Münhasır Ekonomik Bölgede Deniz Bilimsel Araştırmaları'dır. Madde, kıta sahanlığı ve MEB üzerindeki denizde bilimsel araştırmaları düzenlemiştir. Kıyı devleti, MEB ve kıta sahanlığında yapılacak bilimsel araştırmaları yürütme, düzenleme ve izin verme hakkına sahiptir. Diğer devletlerin MEB ve kıta sahanlığındaki bilimsel araştırmaları kıyı devletlerinin izni ile mümkün olacaktır. Kıyı devletleri normal durumlarda, MEB ve kıta sahanlıkları üzerinde diğer devletlerin ya da yetkili uluslararası örgütlerin bilimsel araştırma projelerine, insanlığın menfaati, deniz çevresinin tanınması ve münhasıran barışçıl amaçlar için rıza göstereceklerdir. Kıyı devletleri, rıza gösterme konusunda belli kurallar ve usuller öngörebileceklerdir. Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerinde ya da MEB'inde yetkili uluslararası örgüt ya da diğer devletlerin araştırma projeleri, canlı ya da cansız doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine önemli ölçüde yönelmişse rıza göstermeyecebilecektir. Denizde bilimsel araştırma faaliyetleri, BMDHS'ye göre yetki ve egemen haklarını kullanan kıyı devletlerinin faaliyetlerine haksız müdahalede bulunmayacaktır.

297. madde, Uyuşmazlık Çözümü adındaki XV. Kısım ve 2. Bölümün Uygulanmasının İstisnaları ve Sınırları adındaki 3. Bölüm içinde yer alır. 297. maddenin başlığı, 2. Bölümün Uygulanmasının Sınırları'dır. Madde'ye göre, bazı uyuşmazlıklar zorunlu yargısal rejime tabi değildir. 297. maddede bahsi

geçen 2. Bölüm, BMDHS'nin XV. Kısım 2. Bölümüdür ve denize ilişkin uyuşmazlıklarda zorunlu yargı ve tahkim yollarını öngörmüştür. Buna göre uyuşmazlıklar, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, hakem mahkemeleri (Tahkim Mahkemesi ve Özel Tahkim Mahkemesi) ya da Uluslararası Adalet Divanı yoluyla çözülecektir.⁴⁹ 297. maddede, bu zorunlu yargı ve tahkimin istisnaları düzenlenmiştir. Kıta sahanlığı ve MEB'de bilimsel araştırma ile ilgili ortaya çıkacak uyuşmazlıklar anlaşma ile çözümlenemezse yargı yoluna başvurulacaktır. Araştırma izninin verilmesi konusunda kıyı devletinin takdir hakkının olduğu durumlar ve araştırmanın durdurulması veya sona erdirilmesine ilişkin kararlar konusundaki uyuşmazlıklarla ilgili yargı yoluna başvurulmadığı takdirde uzlaştırma komisyonuna götürmekle yükümlüdürler.⁵⁰

298. madde, Uyuşmazlık Çözümü adındaki XV. Kısım ve 2. Bölümün Uygulanmasının İstisnaları ve Sınırları adındaki 3. Bölüm içinde yer alır. 298. maddenin başlığı, 2. Bölümün Uygulanmasının İsteğe Bağlı İstisnaları'dır. Madde, devletlerin zorunlu çözüm yollarının uygulanmasını reddetme hallerini düzenlemiştir.

Kıyı Devletine Egemen Haklar Tanınan Deniz Alanları

BMDHS'e göre, kıyı devleti kıta sahanlığında ve MEB'de egemen haklar kullanır. Bir alan üzerinde egemen hak kullanılması, o alan üzerinde egemenliğin olmadığı sonucuna ulaştırır.⁵¹ Zaten kıta sahanlığı ve MEB'de kıyı devletine tanınan egemen haklar da bu açıdan eleştirilmiştir. Bu hakların, kıyı devletinin egemenliğini ülkesi olmayan, "insanlığın ortak mirası" sayılan alanlar üzerinde genişlettiği ileri sürülmüştür. İnsanlığın ortak mirası, onun sahiplenilmesini engeller. Kaynakları, bütün insanlığın menfaatine kullanılmalı, kaynaklarının işletilmesi ve keşfedilmesi yalnız barışçıl

⁴⁹ BMDHS madde 287' de düzenlenmiştir. Devletler, BMDHS'nin imzalanması, onaylanması ya da katılma esnasında, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, Uluslararası Adalet Divanı ya da Hakem Mahkemeleri (Tahkim Mahkemesi ya da Özel Tahkim Mahkemesi) nden birini seçtiklerini yazılı olarak bildireceklerdir. Herhangi bir bildirim yapılmamışsa, hakem mahkemesi yetkili olacaktır. Burak Akçapar, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Deniz Hukuku Mahkemesi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s. 31

⁵⁰ Toluner, **a.g.e.**, s. 271

⁵¹ Uluslararası Hukuk Komisyonunun kıta sahanlığına ilişkin hazırlık çalışmalarında, kıta sahanlığının deniz yatağı ve toprak altında kıyı devletinin egemenliğini kabul etme konusunda isteksiz olduğu, madde yorumlarında yer almıştır. **Articles Concerning the Law of the Sea with Commentaries, Yearbook of the International Law Commission**, Vol.2, 1956. s.297

amaçlarla olmalıdır.⁵² Yine, kıyı devletinin, kıta sahanlığı ve MEB'deki hakları, açık deniz serbestisinden sapma olarak görülmüştür. Açık denizlerin serbestliği ilkesi gereğince, uluslararası toplumun bütün üyelerine ait olması gereken bu haklar kıyı devletinne bırakılmıştır.⁵³

1969 yılında, insanlığın ortak mirası ile ilgili Ay ve Diğer Gök Cisimleri ile İlgili Sözleşme ve BMDHS'nin hazırlık çalışmalarında yoğun tartışmalara sebep olan bu iddialara, insanlığın ortak mirası kabul edilen doğal kaynakların daha iyi işletilmesinde yeni teknolojilerin etkisi açısından cevap verilmiştir. Kıta sahanlığı ve MEB'de kıyı devletine tanınan egemen haklar aracılığı ile verimli şekilde kullanılmamış geniş alanların, özellikle gelişmekte olan ülkeler ve genel menfaat açısından geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.⁵⁴ Yine, kendilerine tanınan egemen haklar sebebiyle kıyı devletleri, doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi olanaklarını geliştirecekler, bu da, bütün uluslararası toplumun menfaatine olacaktır. Egemen haklara sahip olan kıyı devletleri bu haklarını kullanırlarken, açık denizlerin serbestliğine en az zarar verecek şekilde gerçekleştireceklerinin BMDHS'de kayıt altına alındığı ileri sürülmüştür.⁵⁵

Hazırlık çalışmalarında yukarıdaki tartışmalar yaşanmış olsa da, BMDHS, kıyı devletine kıta sahanlığı üzerinde araştırmada bulunmak ve buranın doğal kaynaklarını işletme konusunda egemen haklar tanımıştır. MEB'de ise, deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altında, canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konuları ile sudan, akıntılardan ve rüzgardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar tanımıştır. Deniz yatağı ve toprak altına ilişkin egemen haklar ve MEB'de uygulanacak açık deniz serbestileri ile kıta sahanlığının üstündeki suların ve hava sahasının hukuki rejimine hanel gelmemesi, yine MEB ile kıta sahanlığının sınırlandırılmalarında, -“...*hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla... andlaşma ile...*” - aynı dilin kullanılması iki alanın rejimleri arasındaki benzerliği ortaya koyar.⁵⁶

⁵² David Held, “The Changing Structure of International Law: Sovereignty Transformed”, **TGT2eC14**, 2003, s.170

⁵³ Toluner, **a.g.e.**, s. 269

⁵⁴ Held, **a.g.m.**, s.170

⁵⁵ Toluner, **a.g.e.**, s. 269

⁵⁶ BMDHS, m. 58, 87, 78, 74, 83. L.F. Goldie, C. A. Fleischer, D. M. Nelson, “Exclusive Economic Zone”, **62 Int’L. Ass’n. Rep. Conf.**, 1986, s. 330

Ancak, kıta sahanlığının esas hattan itibaren 350 mile kadar uzayabilirken⁵⁷, MEB'in en fazla esas hattan itibaren 200 mil kullanılabilmesi, kıta sahanlığının herhangi bir beyana ihtiyaç duymaksızın kıyı devletine *ab inito* (başlangıçtan beri) ve *ipso facto* (fiilen) münhasır iken, kıyı devletinin MEB'i ilan etmek suretiyle kullanabilmesi iki alan arasındaki rejim farklılıklarını gösterir.

MEB ve kıta sahanlığı rejimi, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 mil mesafede, deniz yatağı ve toprak altı açısından türdeşdir. Ancak bunun, MEB'in kıta sahanlığını kendine kattığı (absorbe ettiği) anlamına gelmeyeceği ileri sürülmüştür. 200 millik mesafede, MEB ile kıta sahanlığı rejimleri arasında uyumlaştırma yapılmamıştır. Buna sebep olarak, BMDHS görüşmeleri esnasında MEB rejiminin kıta sahanlığı rejimini kendine katmasını savunan temsilciler ile kıta sahanlığı rejimine dokunmadan korumayı savunan temsilciler arasındaki anlaşmazlık gösterilmiştir.⁵⁸ Esas itibariyle, MEB, esas hattan itibaren 200 mil genişlikteki kıta sahanlığını kapsar. Ancak, BMDHS'ye göre, kıta sahanlığı 350 mile kadar uzayabilmesi, MEB'in kıyı devletince ilan edilmeksizin kullanılamayacak olması ve BMDHS'nin yapılması esnasındaki uyuşmazlıklar sebebiyle farklı rejimler olarak düzenlenmiştir.

BMDHS'de, MEB V. Kısım 55- 75. maddeler, kıta sahanlığı ise VI. Kısım 76- 85. maddeler arasında düzenlenmiştir. Makale'de kıta sahanlığından önce bahsedilmiştir.

I- KITA SAHANLIĞI ÜZERİNDE KIYI DEVLETİNİN EGEMEN HAKLARI

Kıyı devletinin kara ülkesi, denizin altında da devam eder. Coğrafi olarak deniz dibi, genellikle kıyıdan sonra birden bire büyük derinliklere ulaşmaz. Kıyıdan itibaren ortalama 133 metreye kadar yavaş yavaş derinleşir.⁵⁹ Bu derinliğe ulaştıktan sonra keskin bir yamaç ile kırılır. Kıyı ile yamacın başladığı kenar arasında ana karanın devamı kabul edilen su altındaki

⁵⁷ BMDHS'ye göre, 2500 metre derinlikten itibaren azami 100 mil diğer kıta sahanlığı genişlik ölçüsüdür.

⁵⁸ Goldie, Fleischer, Nelson, *a.g.e.*, s. 331, 332, 344

⁵⁹ 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesinde, kıta sahanlığının jeolojik olarak 200 metre derinlikte son bulacağı görüşünden hareketle, kıta sahanlığını belirlemede 200 metre derinlik kriteri – doğal kaynakların işletilmesi imkanının bulunduğu derinlik yanında- getirilmiştir. Selami Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2016, s. 225, 231.,

kara parçası kıta sahanlığı olarak adlandırılmıştır.⁶⁰ Kıta sahanlığının, kıyı devletinin kara ülkesinin denizin altında süren doğal uzantısı olduğu genel olarak kabul edilmiştir.⁶¹ Ancak, bu doğal uzantı görüşünün coğrafi olarak kıta sahanlığını tanımladığı, BMDHS’de bu kriterin tek başına kıta sahanlığını tanımlamaya yetmediği sonucuna ulaşılabilir. Doğal uzantı görüşüne, daha çok kıta sahanlığının sınırlandırılması, iyiniyet durumları için itibar edilmiş, gerçekte mesafe kriterine önem verilmiştir.⁶² Ancak, hukuki olarak herhangi bir niteleme yapılmadan önce de, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler sayesinde suyun altındaki bu kara parçasında petrol, doğal gaz, mineraller ve devletin balıkçılığını da etkileyecek zengin besin kaynaklarının keşfedilmesiyle kıta sahanlığı devletlerin egemenlik kurmak istedikleri alanlar içine girmiştir.

1910’da Portekiz’de çıkarılan bir kararnamede, 1916’da İspanya’da, 1927 Lizbon’daki bir konferansta sunulan raporda, deniz dibine dikkat çekilmiştir. Deniz dibinde, balıkların besin ve yuvalarının bulunduğu, insanlığı gıdasını oluşturan balık türlerinin en fazla bulunduğu alan olduğu açıklanmıştır.⁶³ Ancak, kıta sahanlığının asıl önem kazanması petrolü çıkarılmasıyla birlikte olmuştur.

1942 yılında, İngiliz Sömürgesi Trinidad ile Venezuela arasında kalan petrol bölgesi olduğu tahmin edilen Paria Körfezinin deniz altı ve deniz yatağına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. İngiltere ve Venezuela Kralları karşılıklı olarak belirledikleri sınırların yeraltı ve deniz dibi için egemenlik ve denetim yetkilerini kayıt altına almışlardır.⁶⁴ Bu anlaşma ile kıta sahanlığı ilk kez tanınmış ve kıta sahanlığı üzerinde kıyı devletlerinin hakları olduğu kabul edilmiştir.⁶⁵

28 Eylül 1945 tarihinde, ABD Başkanı Truman’ın yayınladığı iki tebliğden biri, kıta sahanlığındaki doğal kaynaklara ilişkindir. Bu Tebliğ’de, kıta sahanlığının, kıtanın devamı olduğu için kıtaya ait olacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Birleşik Devletlerin kıyılarının açığındaki kıta sahanlığının bir çok

⁶⁰ Kuran, **a.g.e.**, s. 223

⁶¹ North Sea Continental Shelf Cases, (Federal Republic of Germany/Denmark), Judgment of 20 February 1969, s. 30- 31, para.42, 43, <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/5535.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.12.2016), Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Gözden Geçirilmiş 11. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2012, s. 282

⁶² Goldie, Fleischer, Nelson, **a.g.e.**, s. 344, 345

⁶³ Meray, Kıt’a Sahanlığı’ Meseleleri..., s. 85

⁶⁴ Meray, Kıt’a Sahanlığı’ Meseleleri..., s. 86

⁶⁵ Kuran, **a.g.e.**, s. 224

kısımlarında doğal kaynaklar bulunduğu, bunlara ulaşılmasının modern teknolojik gelişmeler sayesinde mümkün olduğu ya da olacağına göz önünde bulundurulmasına dikkat çekildikten sonra, bu kaynakların korunması ve temkinli kullanılması için kıta sahanlığında denetim ve yetki sahibi olunması gerekliliği ifade edilmiştir. Daha sonra, İçişleri Bakanı H.L. Ickes, ABD'nin Atlantik kıyılarının 20-250 mil, Pasifik kıyılarının da 1-50 mil kadar uzatıldığını, bu kıta sahanlıklarında maden kaynakları üzerinde devletin egemenliği olduğunu açıklamıştır.⁶⁶ ABD'nin kıta sahanlığına ilişkin tebliğinden sonra 30'dan fazla devlet, kıta sahanlığı iddiasında bulunmuşlardır.⁶⁷ Bazıları ise, kıta sahanlığı yanında, kıta sahanlığını örten sular üzerinde de haklar ileri sürmüşlerdir.⁶⁸

Bu gelişmeler, uluslararası hukukun tedrici gelişmesi ve kodifikasyonu için çalışan Uluslararası Hukuk Komisyonunun inceleme alanlarına kıta sahanlığını dahil etmiştir. Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan 1958 tarihli Cenevre Sözleşmelerinden bir tanesi Kıta Sahanlığı Sözleşmesidir ve bu Sözleşme'de kıta sahanlığı; "...a. Kıyıya bitişik fakat karasuları bölgesi dışındaki 200 metre derinliğe kadar veya bu sınırın ötesinde bulunup da üzerindeki sular derinliğinin oradaki doğal kaynakların işletilmesine olanak verdiği noktaya kadar uzanan, su altı alanlarının deniz yatağını ve toprak altını; b. Adaların kıyılarına bitişik aynı su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını..." ifade etmektedir. 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, kıta sahanlığının belirlenmesinde derinlik ölçütünü esas alırken, BMDHS daha çok mesafe ölçütünü esas almıştır. BMDHS'nin 76. maddesine göre, kıyı devletinin kıta sahanlığı, karasularının ötesinde, kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mil mesafeye kadar olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını içerir. Denizin altına uzanan kıtanın, kara sularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 mil mesafeden önce bitmesi durumunda, 200 mile kadar olan kısmı deniz tabanından tamamlayacaktır.

⁶⁶ Meray, Kıt'a Sahanlığı' Meseleleri..., s. 88, 89

⁶⁷ Bu devletler, kıta sahanlığı üzerindeki haklarını "egemenlik", "kontrol" ya da "yetki" olarak ifade etmiş olsalar da, kıta sahanlıklarındaki doğal kaynaklara kıyı devletinin ve vatandaşlarının inhisari olarak yararlanmalarına işaret etmiştir. Meray, Kıt'a Sahanlığı' Meseleleri..., s. 87,89, 90

⁶⁸ Örneğin, (1946) Panama, (1947) Peru ve Şili, (1948) Bahama ve Jamaika, vd. Seha L. Meray, Kıt'a Sahanlığı Hakkında Cenevre Sözleşmesi, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 13, Sayı 4, 1958, s. 84, Robert Beckman & Tara Davenport, "The EEZ Regime: Reflection After 30 Years", **LOSI Conference Papers**, Korea, May, 2012, s.3, 4

Bitmemesi durumunda ise, kıyı devleti karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 350 mile kadar kıta sahanlığı hakları kullanabilecektir.⁶⁹ Kıta sahanlığının dış sınırından sonraki deniz yatağında kıyı devletinin egemen hakları bitecek ve insanlığın ortak mirası sayılan uluslararası deniz yatağı başlayacaktır.⁷⁰

Kıta sahanlığında, kıyı devletinin egemenliği söz konusu değildir. Uluslararası hukuk kıyı devletine egemen haklar kullanma yetkisi vermiştir. Gündüz ve Toluner, kıyı devletinin, kıta sahanlığında egemen haklar kullanmasını, “kara, denize hükmeder” ilkesine ve kıta sahanlığının kıyı devletinin egemenliğinin bir parçası ve türevi olmasına bağlamışlardır.⁷¹ Kıyı devletinin kıta sahanlığındaki haklarının doğumunun, talep edilmesinin, kullanılmasının herhangi bir koşula bağlı olmamasını da, bunun göstergesi olarak kabul etmişlerdir. Kıta sahanlığında, kıyı devletinin egemen hakları kıyı devleti tarafından kullanılmasa dahi, kıyı devleti açıkça rıza göstermedikçe diğer devletler tarafından kullanılamaz. Bu açıdan inhisaridir. Toluner, BMDHS’de ifade edilen egemen hakkın⁷², kıyı devletinin su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altındaki yetkileriyle bu bölgenin üstündeki yetkiler arasında ayırım yapılması ve kıta sahanlığındaki haklarının inhisari niteliğini belirtmek için kullanıldığından ancak yine de BMDHS’de, kıta sahanlığının, üstündeki suların ve onun üstündeki hava sahasının hukuki statüsünü etkilemeyeceğinin açıkça belirtildiğinden bahsetmiştir.⁷³ Topsoy,

⁶⁹ BMDHS madde 76/5’e göre, 2500 metre su derinliği noktalarını birleştiren 2500 metre eşderinlik çizgisinden itibaren 100 mili aşmayacaktır. Pazarıcı, **a.g.e.**, s. 284

⁷⁰ Elsa Tsioumani, “Limits of Continental Shelf – 16 th Sesssion of the Commission-” **Environmental Policy and Law**, 35/4-5, 2005, s. 157

⁷¹ Aslan Gündüz, “Ege Denizi Kıta Sahanlığı Davası ve Bazı Düşünceler”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt 3, Sayı 2, 1983, s. 21, Toluner, **a.g.e.**, s. 265, 266, 267

⁷² BMDHS’deki kıyı devletinin kıta sahanlığındaki egemen hakları 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesindeki düzenlemeye uygundur. 1958 Sözleşmesi, madde 2/4. Schrijver, **a.g.e.**, s. 209, Aslan Gündüz, “Ege Denizi Kıta Sahanlığı Davası ve Bazı Düşünceler”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt 3, Sayı 2, 1983, s. 21, Toluner, **a.g.e.**, s. 265, 266, 267

⁷³ Toluner, kıyı devletine kıta sahanlığını üzerinde araştırma yapmak ve buranın doğal kaynaklarını işletme konusunda egemen hak tanınmasında, kıta sahanlığının başka amaçlar için kullanılamayacağını belirtmek ya da bu konulara ilişkin bir düzen getirmek amacıyla hareket edilip, diğer konularda izin verme ya da yasaklamanın olmadığı anlamına gelip gelmeyeceğini tartışmıştır. 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ve BMDHS’nin yapılması sırasında ortaya çıkan gelişmelerden, kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerinde araştırmada bulunmak ve doğal kaynaklarını işletmeyi düzenlemek, bunlar dışındaki faaliyetlerle ilgili herhangi bir izin ya da yasak öngörülmemesi yorumunun kanıtlandığı ifade etmiştir. Kıta

kıta sahanlığındaki egemen hakları, kullanılması kıyı devletinin iradesine bağlı olan ve onun onun açık izni ya da iradesi olmaksızın diğer devletlerin kullanamadığı haklar olarak tanımlamıştır.⁷⁴

UAD, 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davasında, kıta sahanlığının, kıyı devletinin kara ülkesinin denizin altındaki doğal uzantısı kabul edildiğinde, *ipso facto* ve *ab inito* devletin kara ülkesindeki egemenliği kıta sahanlığına da uzamış ve deniz yatağını araştırma ve deniz yatağının doğal kaynaklarını işletmek amacıyla egemen haklar verdiği belirtmiştir.⁷⁵

Kuran, kıta sahanlığını açık denizin özel rejimleri arasında saymıştır.⁷⁶

Toluner, kıta sahanlığının varlık nedenini, doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine bağlamıştır.⁷⁷

Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerinde 77. madde çerçevesinde egemen haklarını kullanırken Uluslararası Hukuk Komisyonunun kıta sahanlığına ilişkin 1953 Tasarısından yola çıkarak, kıyı devletinin doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi ile ilgili denetim, yetki, araştırma, işletme, kıyı devletinin bütünüyle kendine ya da vatandaşlarına hasretmesi ya da cezalandırma hakkını da kapsayacağı sonucuna ulaşılabilir.⁷⁸ Yine, BMDHS'nin 79/2. maddesi gereği, kıyı devleti kıta sahanlığının araştırılması ve doğal kaynakların işletilmesi ile ilgili olarak makul tedbirleri alabilecektir. BMDHS'nin 80. maddesine göre, kıyı devleti kıta sahanlığının araştırılması ve doğal kaynakların işletilmesi ile ilgili – BMDHS'nin 60. maddesine atfla-suni adalar, tesisler ve yapılar inşa edebilecektir. Bu suni adalar, tesisler ve yapılar üzerinde gümrük, maliye, sağlık, güvenlik ve göç konularındaki kanun ve kurallardan doğanlar dahil olmak üzere, münhasır yetkiye sahip olacaktır. Suni ada, yapı ve tesislerin güvenliğini sağlamak için uygun tedbirler

sahanlığında, kıyı devletinin ve diğer devletlerin askeri üs kurması yasağının reddedildiğini örnek olarak göstermiştir. Toluner, **a.g.e.**, s. 265, 266, 267, *Articles Concerning the Law of the Sea with Commentaries*, **Yearbook of the International Law Commission**, Vol.2, 1956, s. 297

⁷⁴ Fevzi Topsoy, “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) Bağlamında Denize İlişkin Bilimsel Araştırma (MSR) Kavramı ve Hukuki Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(1), 2010, s.106

⁷⁵ North Sea Continental Shelf Cases, (Federal Republic of Germany/Denmark), Judgment of 20 February 1969, s. 22, para.19, <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/5535.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.12.2016), Pazarcı, **a.g.e.**, s. 284

⁷⁶ Kuran, **a.g.e.**, s. 243

⁷⁷ Toluner, **a.g.e.**, s. 267

⁷⁸ Meray, Kıt'a Sahanlığı Meseleleri..., s. 119

alabilecek, makul boyutlarda ve suni ada, tesis ve yapının dış kenarından itibaren 500 metreden fazla olmayan güvenlik bölgeleri kurabilecektir. Kıta sahanlığında kıyı devletinin suni tesis ve yapılar inşa etmesi BMDHS'nin 79/4 ve 56/2 maddelerinin lafzından anlaşıldığı kadarıyla kıyı devletinin yetkisi dahilindedir.⁷⁹ Önemli olan, söz konusu faaliyetlerin kıta sahanlığı üzerinde araştırmada bulunmak ya da kıta sahanlığının doğal kaynaklarını işletmek ile ilgili olmasıdır. Bunlarla bağlantılı hususlarda, kıyı devleti münhasıran yetkili olacaktır.

I-A. Kıta Sahanlığı Üzerinde Araştırmada Bulunmak

Yukarıda da bahsedildiği gibi, denizde bilimsel araştırmalarda bulunmak BMDHS'nin XIII. Kısımda ayrıca düzenlenmiştir. Kıta sahanlığı üzerinde bilimsel araştırmalarda bulunmak kıyı devletinin iznine tabidir. Araştırmalar, kıta sahanlığı üzerinde yapılmayacaksa, kıyı devletinin rızası aranmayacaktır.⁸⁰ Kıyı devletinin izni, yalnız kıta sahanlığında yapılacak araştırmalar için söz konusudur. Ancak kıyı devleti, diğer devletler ya da yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından münhasıran barışçıl amaçlarla bütün insanlığın yararına olmak üzere deniz çevresine ilişkin bilimsel bilginin artırılması için yapılacak araştırma faaliyetlerine normal durumlarda izin vermek ve mevzuatında bunun geciktirilmemesi veya makul olmayan biçimde reddedilmemesini sağlayacak kural ve usulleri kabul etmekle yükümlüdür.⁸¹

BMDHS'nin 81. maddesi, hangi amaçla olursa olsun kıta sahanlığında delme faaliyetlerine izin verme ve bunlarla ilgili düzenleme yapma konularında kıyı devletine münhasır hak vermiştir.⁸²

I- B. Kıta Sahanlığının Doğal Kaynaklarını İşletmek

Kıta Sahanlığının doğal kaynaklarının BMDHS'nin 77/4. maddesinde, deniz yatağı ve toprak altının madensel kaynaklarını, cansız kaynaklarını ve sedanter türden organizmaları içerdiği belirtilmiştir.

Madde'de sayılan madenler ve öteki cansız doğal kaynaklar, suda asılı biçimde duran maden zerrelerini, deniz yatağında özellikle çökelti tabakası

⁷⁹ BMDHS madde 79/4. "...kendi yetkisi altındaki suni adaların, tesisi ve yapıların işletilmesine ilişkin olarak yerleştirilmiş...", BMDHS 56/2. "...i). suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma; ... konularına ilişkin yetki..."

⁸⁰ Treves, **a.g.m.**, s. 46

⁸¹ Toluner, **a.g.e.**, s. 270

⁸² Toluner, delme faaliyetini, "kuyu açma (kazı yapma)" olarak tanımlamıştır. Toluner, **a.g.e.**, s. 266

içinde bulunan maden yumrularını ve deniz yatağının toprak altında varolan maden yatakları ile hidrokarbür ceplerini kapsamaktadır.⁸³ Deniz tabanı ve toprak altının en önemli cansız kaynakları hidrokarbürler, petrol ve doğal gazdır.⁸⁴

Madde’de, sedanterlerin, hasata elverişli duruma geldikleri zaman, deniz yatağında veya bu yatağın altında ya hareketsiz bulunan ya da hareketleri deniz yatağı ve toprak altı ile sürekli temasa bağlı olan organizmalar olduğu ifade edilmiştir. Sedanter türü organizmalar, tabana bütünüyle yerleşik olanları (süngerler, mercanlar, midyeler gibi), tabana sürekli fiziksel dokunma halindeki sürüngenleri (yengeçler, istakozlar, salyangozlar gibi) ya da deniz yatağının toprak altına yerleşen canlıları (deniz kestaneleri, deniz yosunları⁸⁵ gibi) kapsamaktadır.⁸⁶ Denizde yaşamakla beraber, yalnız bazı dönemlerde deniz yatağı ve toprak altında bulunan canlı organizmalar- Madde’ye göre sedanter tür sayılmayacaklarından - doğal kaynak olarak kabul edilmemiştir.⁸⁷

Kıta sahanlığında yalnız sedanter türü canlıların işletilmesi ile ilgili kıyı devletine egemen haklar tanınmış olsa da, madenler, cansız kaynaklar, sedanter türü ve diğer canlı kaynakların etkileşimini ayırabilmek çok mümkün değildir. Örnek olması açısından, Peru, Ekvador ve Şili arasındaki bölgede Humbolt Akımı denilen okyanus akıntısından örnek verirse; Bu bölgede deniz suyunda temel besleyiciler olarak, demir, fosfor, bakır silikon ve nitrojen vardır. Bu besleyici maddelerin varlığı güneş ışığının ulaşabildiği alanlarda fitoplankton adı verilen tek hücreli mikroskobik canlıları yetiştirmektedir. Bu fitoplanktonlar hayvan planktonlarının en önemli besin kaynağıdır. Hayvan planktonları küçük hayvanlardır. Minyatür deniz anaları, küçük solucanlar, çeşitli tek hücreli canlılar, halkalı solucanlar ve yumuşakçalar hayvan plankton örnekleri arasında sayılmıştır. Ringa balığı, balık larvaları ve yavru balıklar hayvan planktonları üzerinde beslenirler. Diğer balıklar

⁸³ Pazarıcı, a.g.e., s. 284

⁸⁴ Tommy T.B. Koh, “The Exclusive Economic Zone”, **30 Malaya. Law. Rev.** , 1988, s. 8, Arda Özkan, “Kıta Sahanlığının Sınırlandırılmasında Uluslararası Uygulamalar: Sözleşmeler, İçtihat ve Doktrin” **The Journal of Academic Social Science Studies**,No:31, Winter 2015, s.374

⁸⁵ Honduras 17 Ocak 1951 kararnamesinde, kıta sahanlığının gıda maddeleri, gübre, potas, iodin, mensucat maddeleri sağlayan deniz yosunları içerdiğini ve bunların milli mülkiyetin bir parçası olarak muhafaza edilmesine işaret etmiştir. Meray, Kıt’a Sahanlığı Meseleleri..., s. 96

⁸⁶ Özkan, a.g.m., s.374

⁸⁷ Toluner, a.g.e., s. 269

da, bu ringa balıkları ve yavru balıklar ile beslenirler. Böylece deniz besin ağı oluşur. 100 metreden daha az derin olan su yüzeyinde de, fitoplankton ve hayvan planktonlarına, deniz balıklarına ve onları yiyen diğer balıklara rastlanır.⁸⁸ Besin döngüsündeki demir, fosfor gibi madenler, planktonlar ile ilgili egemen haklar kıta sahanlığına ilişkin iken, hayvan planktonlarını yiyen deniz balıkları üzerindeki egemen haklar ise MEB'in hukuki alanına dahildir.

II- MEB'DE KIYI DEVLETİNİN EGEMEN HAKLARI

MEB'e, uluslararası hukukta, münhasır balıkçılık bölgesi, balıkçılık bölgesi, (patrimonial) miras deniz kavramlarının öncülük ettiğini söyleyebiliriz.

MEB ya da münhasır balıkçılık bölgesi uluslararası hukukta 1945 sonrası, deniz tabanında doğal kaynakların bolluğu düşüncesiyle kıyı devletlerin deniz yatağı üzerindeki hak ve yetkiler ileri sürmeleri ile birlikte gelişmiştir. Pek çok Latin Amerika ve Afrika ülkesi, kıta sahanlığı iddialarıyla birlikte, 200 mil miras deniz ya da balıkçılık bölgesi iddialarında bulunmuşlardır.⁸⁹

1947 yılında Şili ve Peru, esas hattan itibaren 200 mil kıta sahanlığı ve onun üzerindeki sularda ulusal egemenliğini ilan eden bildirimler yayınlamışlardır. Bu egemenlik bildirimlerinde diğer devletlerin meşru hakları karşılıklı çerçevesinde tanınmış ve açık denizdeki serbest ulaşım hakkına hanel getirmeyeceği yer almıştır. 1952 yılında Santiago Bildirisi ile Şili, Ekvador ve Peru, ülke kıyılarına bitişik ve kıyından 200 milden az olmayan mesafedeki deniz üzerinde kendi egemenlik ve yetkilerinin varlıklarını duyurmuşlardır. Bütün devletlerin gemilerinin zararsız geçişlerine izin vermişlerdir.⁹⁰

1960 yılında, başı İzlanda'nın çektiği gelişmiş kıyı devletleri, karasularına bitişik balıkçılık bölgeleri ilan etmişlerdir. Daha sonra, Danimarka, Kanada, İrlanda, Yeni Zelanda, Avusturalya, İspanya, ABD gibi devletler iç hukuklarında münhasır ekonomik bölge ya da münhasır balıkçılık bölgeleri ilan etmişlerdir.⁹¹ 1972 yılında İzlanda'nın balıkçılık bölgesini 12 milden 50 mile çıkarması üzerine Almanya ve İngiltere UAD'ye başvurmuştur. UAD, -MEB'in önemli hususlarına da değinecek şekilde- balıkçılık bölgesinin ötesinde ayrıcalıklı haklar kullanabileceğini ama bunun sadece kıyı devletinin takdirinde olmadığına karar vermiştir. Dava'da, 12 millik balıkçılık bölgesinin

⁸⁸ Koh, *a.g.m.*, s. 5,6

⁸⁹ Beckman & Davenport, *a.g.m.*, s.3, 4, Seha L. Meray, Kit'a Sahanlığı Hakkında Cenevre Sözleşmesi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 13, Sayı 4, 1958, s. 84

⁹⁰ Koh, *a.g.m.*, s. 4, 5

⁹¹ Koh, *a.g.m.*, s. 1, 2

ötesinde kıyı devletinin belli hakları kullanabilmesi, kıyı devletinin ekonomik gelişmesi ya da ülke halkının ihtiyacı şartlarına bağlanmıştır.⁹²

1970 yılında, Deniz Hukukunun İlkelerine İlişkin Montevideo Bildirisi, Latin Amerika Devletleri Bildirisi, 1972 yılında Santo Domingo Bildirisi, Aşyalılar ve Afrikalılar Hukuki Danışma Komitesi, Afrika Devletleri Deniz Hukuku Bölge Semineri, Münhasır Ekonomik Bölge Taslak Maddeleri, MEB düzenlemesine kaynaklık etmiştir.⁹³

MEB, BMDHS'nin V. Kısım, 55-68. maddeleri arasında düzenlenmiştir. MEB'in uluslararası örf-adet kuralı olduğu, Tunus-Libya, Libya-Malta arasındaki Kıta Sahanelığı Davaları ile ABD-Kanada arasındaki Maine Körfezi Davalarında verilen kararlar ile teyit edilmiştir.⁹⁴

MEB, karasularının ötesinde ve karasularına bitişik alandır.⁹⁵ MEB, kıta sahanlığını da kapsayacak şekilde, deniz yatağı üzerindeki su tabakasını, deniz yatağını ve bunların toprak altını kapsar. Genişliği, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 mili geçemez.⁹⁶ BMDHS'ye göre, kıyı devletinin en fazla 12 mil karasularına sahip olacağı düşünülürse, MEB en fazla 188 mil olacaktır. MEB'in esas hattan itibaren 200 mil genişliğinin, deniz alanlarının yaklaşık %36'sına karşılık geleceği, balık stoklarının %90'ını, dünyadaki petrol ve doğal gaz depolarının %87'sini ve polimetalik nodüllerin yaklaşık %10'unu içereceği tahmin edilmiştir. Yine, dünyadaki gemi yollarının büyük çoğunluğunun MEB'ler içinden geçtiği tesbit edilmiştir.⁹⁷

⁹² Fisheries Jurisdiction Case (Federal Republic of Germany v. Iceland), Judgment, 2 February 1973, para.42, <http://www.icj-cij.org/docket/files/56/10713.pdf> (Erişim:16.12.2016), Koh, **a.g.m.**, s. 1, 2

⁹³ <http://www.fao.org/docrep/s5280T/s5280t0p.htm> (Erişim:16.02.2016), Koh, **a.g.m.**, s. 6-8

⁹⁴ Dava'da yalnızca İtalya'nın menfaati değil, kıta sahanlığı üzerindeki araştırma ve işleme amacıyla örf-adet hukukunda, 1958 Kıta Sahanelığı Cenevre Sözleşmesi ve BMDHS'deki egemen hakların tanınması açısından ömine işaret edilmiştir. Case Concerning The Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya-Malta), Judgment of 21 March 1984, para 15. <http://www.icj-cij.org/docket/files/68/6393.pdf> (Erişim:06.01.2017), Application for Revision and Interpretation of the Judgment of 24 February 1982 in the Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia-Libyan Arab Jamahiriya, Judgment of 10 December 1985, <http://www.icj-cij.org/docket/files/71/6527.pdf> (Erişim: 06.01.2017), Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area, (Canada- United States of America), Judgment of 12 October 1984 Given by the Chamber Constituted by the Order Made by the Court on 20 January 1982, <http://www.icj-cij.org/docket/files/67/6369.pdf> , (Erişim:06.01.2017).Aksar, **a.g.e.**, s. 51

⁹⁵ BMDHS m.55

⁹⁶ BMDHS m.57

⁹⁷ Beckman & Davenport, **a.g.m.**, s. 5,6 , Kuran, **a.g.e.**, s. 243

MEB'in hukuki statüsü, ulusal yetki alanına girdiği, açık deniz sayılacağı ya da sui generis olduğu açılarından tartışılmıştır. MEB'in sui generis özellikler gösterdiği, BMDHS'deki tanımda, “..karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik..” olarak tanımlandığı, BMDHS'nin “-V.-Kısımda belirlenen özel hukuki rejime tabi” olduğu hem kıyı devletler hem de diğer devletler açısından hak ve yükümlülük öngördüğü ve özgün bir hukuki rejiminin varlığı kabul edilmiştir.⁹⁸Kuran, MEB'i, açık denizin özel rejimleri arasında saymıştır.⁹⁹ MEB, sui generis özellikler gösterir. Şöyle ki;MEB, kıyı devletinin egemenliği altında değildir. Kıyı devleti MEB'deki doğal kaynaklar üzerinde ve MEB'in ekonomik amaçlarla kullanılması konusunda ulusal yetki alanlarında olduğu gibi egemen haklar kullanırken, hiçbir devletin egemenliğine tabi olmamak açısından açık deniz özelliği gösterir.¹⁰⁰ MEB'de, açık denizin geleneksel özgürlükleri devam eder.¹⁰¹ Kıyı devletinin MEB'de kullandığı egemen haklar, özgün ve işlevsel amaçlıdır.¹⁰² Bu haklar, kıyı devletine münhasır olup, imtiyaz olarak da nitelendirilemez.¹⁰³

MEB, az gelişmiş ülkelerin az gelişmişliklerini önlemeye yönelik olarak görülüp savunulmuşsa da, yeni çıkar çatışmalarını beraberinde getirmiştir. Açık deniz rejimine tabi olan geniş bir alanda kıyı devletine tanınan hak ve yetkiler uluslararası toplum üyelerinin haklarını sınırlandırmıştır.MEB, az gelişmiş ülkelerden ziyade, okyanuslara bakan ve uzun bir kıyıya sahip olan ülkelerin menfaatine olmuştur. Bu ülkelerin başında, MEB'leri olmasa bile açık denizden yararlanmaları tartışmasız olan ABD, Kanada, Rusya gibi devletler gelmektedir. MEB uygulaması, coğrafya bakımından elverişsiz ve denize kıyısı olmayan devletlere diğerlerine oranla daha az menfaat sağlamıştır.¹⁰⁴ Coğrafya bakımından elverişsiz ve denize kıyısı olmayan

⁹⁸ Koh, **a.g.m.**, s. 6

⁹⁹ Kuran, **a.g.e.**, s. 243

¹⁰⁰ Schrijver, **a.g.e.**, s. 211, Beckman & Davenport, **a.g.m.**, s. 5

¹⁰¹ Beckman & Davenport, **a.g.m.**, s. 5

¹⁰² Sophia Kopela, “The ‘Territorialisation’ of the Exclusive Economic Zone: Implications for Maritime Jurisdiction”, 20th Anniversary Conference of the International Boundary Research Unit on ‘The State of Sovereignty’, University of Durham, 2009

¹⁰³ Beckman & Davenport, **a.g.m.**, s. 7

¹⁰⁴ MEB ile ilgili coğrafi bakımdan elverişsiz devlet, BMDHS'nin 70/2. maddesinde, “ kapalı veya yarı kapalı bir denize kıyısı bulunan devletler de dahil olmak üzere, coğrafi durumları nüfuslarının bütününe ya da bir kısmının besin olarak balık ihtiyacını yeterli şekilde sağlamalarını alt bölgesel veya bölgesel devletlerin münhasır ekonomik bölgelerindeki canlı kaynakları kullanmalarına bağlı kılan kıyı devletler ile kendilerine has bir münhasır ekonomik bölge iddiasında bulunmayan kıyı devletler” olarak tanımlanmıştır. Toluner, **a.g.e.**, s. 272

devletlerin sayısı azımsanmayacak orandadır. Kasım 2016 tarihi itibariyle denize kıyısı olmayan ülke sayısı bile 44'tür.¹⁰⁵ Yarı kapalı denizlerde MEB'in uygulanması tartışmalıdır.¹⁰⁶

Daha önce de ifade edildiği üzere MEB, kıta sahanlığını da kapsayacak şekilde, deniz yatağı üzerindeki su tabakasını, deniz yatağını ve bunların toprak altını kapsar. MEB'de kıyı devletinin hakları ve yetkileri ile diğer devletlerin hakları ve serbestileri vardır.

BMDHS'nin 56. maddesinde, kıyı devletinin deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar kullanacağı düzenlenmiştir. Kuran, MEB'de kıyı devletinin egemen haklarını, ekonomik yetkiler içeren ve yasama ve yargılama yetkilerini içeren egemen haklar olarak sınıflandırmıştır.¹⁰⁷ Madde, MEB'de kıyı devletine egemen haklar yanında, suni adalar, tesisler, yapılar kurma ve bunları kullanma, denizde bilimsel araştırmalar yapma, deniz çevresinin korunması ve muhafazasına ilişkin konularda da yetki tanımıştır.

Kıyı devleti MEB'de yetkilerini ve egemen haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken diğer devletlerin haklarını ve yükümlülüklerini gerektiği şekilde göz önünde bulunduracak ve BMDHS'ye uygun hareket edecektir. Kıyı devleti, MEB'in düzenlendiği V. Kısım, kıta sahanlığına ilişkin VI. Kısım, deniz çevresinin korunması ve muhafazasına ilişkin XII. Kısım ve denizde bilimsel araştırmanın düzenlendiği XIII. Kısıma riayet edecektir.¹⁰⁸ Kıyı devleti diğer devletlerle ve Uluslararası Denizcilik Örgütü gibi uluslararası yetkili kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır. Kıyı devleti, uluslararası kural ve standartların izin verdiği ölçüde kanun ve düzenleme yapma yetkisine sahiptir.¹⁰⁹

¹⁰⁵ 15 Kasım 2016 tarihi itibariyle güncellenmiş internet adresinden alınmıştır. <http://geography.about.com/od/politicalgeography/a/landlocked.htm> (Erişim Tarihi:19.12.2016)

¹⁰⁶ Türkiye, yarı kapalı deniz olduğundan Ege ve Akdeniz'de MEB ilanı yoluna gitmemiştir. <http://geography.about.com/od/politicalgeography/a/landlocked.htm>

¹⁰⁷ Kuran, **a.g.e.**, s. 244

¹⁰⁸ Madde 56. Beckman & Davenport, **a.g.m.**, s. 9

¹⁰⁹ Benedicte Sage, "Precautionary Coastal States' Jurisdiction", **37 Ocean Dev. & Int'l. L.**, 2006, s.368.

II-A. Doğal Kaynakların Araştırılması, İşletilmesi, Muhafazası ve Yönetimi Konularında Kıyı Devletinin Egemen Hakları

BMDHS' nin 56. maddesi, deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların altında canlı ve cansız doğal kaynaklardan bahseder.

MEB'de kıyı devletinin doğal kaynaklar üzerinde sahip olduğu egemen haklar, kıta sahanlığı üzerinde sahip olunan egemen haklar ile bunlara ek su tabakasında sahip olunan egemen hakları içermektedir. Doğal kaynaklar üzerinde sahip olunan bu haklar kıyı devlete bunları arama, işletme, muhafaza ve yönetimi yetkileri sağlamaktadır.¹¹⁰

II-A.1. Cansız Doğal Kaynakların Araştırılması, İşletilmesi, Muhafazası ve Yönetimi

Cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi, Kıta Sahanlığının Doğal Kaynakları İşletmek başlığı altında anlatılmıştır.

II-A.2. Canlı Doğal Kaynakların Araştırılması, İşletilmesi, Muhafazası ve Yönetimi

28 Eylül 1945 tarihinde, ABD Başkanı Truman'ın yayınladığı tebliğlerden biri de, ABD'nin 3 millik karasularının ötesinde kalan açık denizin bazı kısımlarında balıkçılığın düzenlenmesine ilişkin politikalara ilişkindir. "Açık Denizin Bazı Bölgelerinde Sahil Balıkçılığına İlişkin Tebliğ" de, ABD kıyılarına bitişik balık kaynaklarının korunması ve idamesinde ilişkin mevcut kuralların uygun olmaktan çıktığını düşünerek ve bunun gelecek için sorun olacağı kanaatiyle, bu alanda koruma tedbirleri ve uluslararası işbirliği kurmak için hükümet yetkilerinin ıslah edilmesi ifade edilmiştir. Balık kaynaklarının kıyı halkı için olduğu kadar, millet açısından da gıda ve sanayi kaynağı olarak önemi, kıyı balık kaynaklarının tahrip edilmesini önlemek amacıyla ihtiyaç olduğuna vurgu yapılmıştır. Balık avcılığının ABD vatandaşları tarafından yapıldığı ya da ileride yapılacağı ve idame ettirileceği yerlerde ABD'nin kendi kanunlarına ve denetimine tabi açıkça sınırlandırılmış koruma bölgelerinin kurulmasına işaret edilmiştir.¹¹¹

Canlı doğal kaynaklar, hem su alanında hareket eden nekton türü balık ve benzeri canlılar deniz memelileri, hem de deniz yatağı ve toprak altında

¹¹⁰ Pazarıcı, **a.g.e.**, s. 287, İbrahim Gökalp, Kıyı Devletinin Münhasır Ekonomik Bölgedeki Uygulama Yetkisinin Kapsam ve Sınırları, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s. 77

¹¹¹ Meray, Kıt'a Sahanlığı Meseleleri..., s. 90, 91

yaşayan benthos türü sabit deniz ürünlerini içermektedir. Ayrıca, bunlara bitkisel nitelikli canlıları da eklemek gerekmektedir.¹¹² Deniz dibinde yaşayan benthosların en önemli türleri arasında istakoz, kerevit, karides, istiridye, deniz tarağı, midye sayılmıştır.¹¹³ Kıta sahanlığına ilişkin kısımda bahsi geçen sedanter türü organizmalar, adından da anlaşılacağı üzere canlı kaynaklardır. Ancak, BMDHS'nin 68. maddesine göre, sedanter türü canlılar MEB'de kapsam dışı bırakılmıştır.

Yunuslar, balinalar, foklar, deniz aslanları, deniz ayıları, deniz inekleri gibi canlılar deniz memelileri özelliklerine göre gruplar oluşturmaktadırlar. Bu canlılar, etleri, derileri, dişleri, kemikleri için avlanmaktadırlar.

BMDHS'nin 61. maddesinde canlı kaynakların muhafazası düzenlenmiştir. Buna göre, kıyı devleti, kendi MEB'inde avlanacak canlı kaynakların av hacmini tesbit edecektir. MEB'deki canlı kaynakların idamesinin aşırı işletme sonucu tehlikeye düşmesini önlemek amacıyla bilimsel verileri gözönünde bulundurarak uygun muhafaza ve yönetim tedbirlerini alacaktır.¹¹⁴ Kıyı devleti yetkili alt bölgesel ve evrensel uluslararası kuruluşlarla bu konuda işbirliğinde bulunacaktır. Kıyı devleti alacağı tedbirlerde, kıyılarda balıkçılıkla yaşayan toplulukların ekonomik ihtiyaçları ve kalkınmakta olan devletlerin özel ihtiyaçları da dahil olmak üzere, ilgili ekonomik ve ekolojik etmenler çerçevesinde, balıkçılık konusundaki usuller, balık sürülerinin birbiri ile bağımlılığı ve alt bölgesel, bölgesel ve evrensel ilkeler göz önüne alınarak işletilen sürülerin stoklarının azami verimli olacak düzeyde tutulmasını veya yeniden bu düzeye çıkarılmasını amaçlayacaktır. Kıyı devleti tedbir alırken, ortak veya bağlı türlerin stoklarını göz önünde bulunduracaktır. Bilimsel veriler, avlara ve balıkçılığa ilişkin istatistikler, balık stoklarının muhafazası ile ilgili diğer veriler düzenli olarak yayınlanacak ve değiş tokuş edilecektir.

BMDHS'nin 62. maddesinde canlı kaynakların işletilmesi düzenlenmiştir. Buna göre, kıyı devleti MEB'in canlı kaynaklarının en azami seviyede işletilmesini amaçlayacaktır. Madde metninde "en azami seviyede işletilmesi" tabiri geçmiş olsa da, bunu en elverişli seviyede işletilmesi şeklinde anlamak doğru olur.¹¹⁵ Kıyı devleti, canlı kaynakları en azami şekilde

¹¹² Pazarıcı, **a.g.e.**, s. 284

¹¹³ Koh, **a.g.m.**, s. 9

¹¹⁴ Avlanma miktarlarının belirlenmesinde, avlanacak mevsim, balık büyüklükleri dikkate alınacaktır. Örneğin AB Konseyi tarafından, Karadeniz'de izin verilen avlanma miktarı Kalın için 86.4 ton, Sardalya için 11.475 ton olarak belirlenmiştir. Gökalp, **a.g.e.**, s. 25

¹¹⁵ Gökalp, **a.g.e.**, s. 29

işletirken, BMDHS 61. maddede düzenlenen canlı kaynakların muhafazasına uygun hareket etmekle yükümlüdür.

Kıyı devleti, canlı kaynakları avlama gücü, MEB'in kabul edilebilir toplam hacminden az ise, ihtiyacından fazla olan canlı kaynakları diğer devletlere devredecektir. Ancak bunu yaparken, MEB'deki canlı kaynakların kendi ekonomisi, ulusal çıkarları açısından önemini, sahili bulunmayan ve coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin ihtiyaçlarını ve uyrukları MEB'de balık avlayan veya balık sürülerinin araştırılmasına yahut tesbitine katkı sağlayan devletlerdeki ekonomik düzensizlikleri göz önünde bulunduracaktır. Ancak, 71. maddeye göre, ekonomileri büyük ölçüde kendi MEB'lerindeki canlı kaynakların işletilmesine bağlı olan kıyı devletlerinin, sahili bulunmayan ya da coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin hakları ile ilgili yükümlülüğü olmayacaktır.

II-A.2.1. Kıyı Devletinin MEB'deki Canlı Kaynakların Korunmasına İlişkin Düzenlemeleri

Canlı kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetilmesi konusunda egemen haklara sahip olan kıyı devletinin bu egemen hakları ile ilgili düzenleme yetkisi vardır.

BMDHS'nin 62/4 maddesinde, diğer devletlerin MEB'de avlanan uyruklarının kıyı devletinin kanun ve kurallar ile tesbit edilen muhafaza tedbirlerine ve diğer usul ve şartlara uyacakları düzenlenmiştir. BMDHS'ye uygun olan bu kanun ve kurallar, tadadi şekilde sayılan aşağıdaki konulara ilişkin olabilecektir.

- Resimlerin ödenmesi veya kalkınmakta olan kıyı devletler için balıkçılık endüstrisinin mali yönden, araç-gereç yönünden ve teknik yönden geliştirilmesi için uygun katkıdan oluşacak diğer her türlü ödemeler de dahil olmak üzere, balıkçılara veya balıkçı teknelerine ve araç gereçlerine lisans verilmesi¹¹⁶.

- Avlanma izni verilen türlerin belirtilmesi ve kotaların tesbiti,

- Av kampanyasının ve bölgelerinin, araç-gereç tipinin, büyüklüğünün, sayısının ve kullanılabilir balıkçı gemilerinin tiplerinin, büyüklüklerinin, sayılarının tesbiti,

¹¹⁶ Kıyı devletinin MEB'inde, balıkçılık lisansı vermesinin, yakıt ikmalini kapsayıp kapsamadığı Saiga Davasında tartışılmıştır. Ayrıntılı bilgi için; The M/V "Saiga" Case, (Saint Vincent and the Grenadines v. Guine), Judgment , 4 December 1997, https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_1/judgment_041297_eng.pdf (Erişim: 17.01.2017)

- Av ve balık çekme gücüne ilişkin istatistikler ve teknelerin yerlerinin bildirilmesi de dahil olmak üzere balıkçı teknelerinden talep olunan bilgiler,
- Avlanan ürünün örneklenmesi, örneklerin tasnifi, biriktirilmesi, gideceği yer ve bunlara ilişkin bilimsel verilerin iletilmesi de dahil olmak üzere, kıyı devletinin izni ve kontrolüyle balıkçılık konusunda araştırma programları yapılması ve bunların yürütülmesinin düzenlenmesi yükümlülüğü,
- Kıyı devletinin, avlanan gemilere gözlemci ve stajyerler koyması,
- Avlanan gemilerin avladıkları ürünlerden kıyı devletinin limanlarına boşaltması,
- Çok uluslu ortak yatırımlara veya diğer işbirliği şekillerine ilişkin usul ve şartlar,
- Kıyı devletinin balıkçılık konusunda araştırma yeteneklerinin güçlendirilmesi de dahil olmak üzere balıkçılık alanında kişilerin yetiştirilmesi ve balıkçılık teknolojisi için gerekli şartlar,
- Uygulamaya ilişkin tedbirler.

Yapılacak bu düzenlemeler, diğer devletlerin açık deniz serbestilerini engellememelidir. Örneğin, kıyı devletinin, balıkçılık kaynaklarının kaybolduğu düşüncesi ile deniz seyir çizgileri ya da güvenlik bölgeleri belirlemesi ulaşım serbestisine aykırılık oluşturacaktır.¹¹⁷

BMDHS'nin 63. maddesinde, aynı tür ya da ortak türden balık sürülerinin iki ya da daha fazla devletin MEB'inde bulunması durumunda, devletlerin bu sürülerin muhafazası, geliştirilmesi ile ilgili anlaşmak ve tedbir almak için çaba gösterecekleri düzenlenmiştir.

BMDHS'nin 64. maddesinde, kıyı devleti ve vatandaşlarına, BMDHS Ek 1'de büyük sürü oluşturan göçmen balıklar içinde sayılan bazı ton balığı türleri, kılıç balığı, yunus gibi türlerin MEB ya da onun ötesinde muhafazası ve azami derecede işletilmesi için bu balıkları avlayan devletlerle doğrudan doğruya ya da uluslararası kuruluşlar aracılığıyla işbirliği içinde bulunmaları düzenlenmiştir.

BMDHS'nin 63 ve 64. maddelerinin uygulanması ile ilgili 1995 tarihli Birleşmiş Milletler Balık Stokları Anlaşması (BMBSA) yapılmıştır.¹¹⁸

¹¹⁷ Gökalp, a.g.e., s. 35

¹¹⁸ http://www.un.org/depts/los/fish_stocks_conference/a_conf_164_inf_15.pdf(Erişim:11.01.2017)

Bu Anlaşma, bölgesel düzeyde balık yönetimi örgütlerinin kurulmasını öngörmüştür. Avrupa Birliği, ortak balıkçılık politikaları benimsemiştir. Balık stoklarının en verimli düzeyde tutulmasını amaçlamıştır. Deniz tabanındaki ve su altındaki balık stokları ile ilgili bilimsel verilerden üye devletler sorumlu tutulmuştur. Balık stoklarının korunması ve yenilenmesi amaçlanmıştır.¹¹⁹

BMDHS'nin 65. maddesinde, kıyı devletinin deniz memelilerinin işletilmesinin yasaklanmasına, sınırlandırılmasına veya düzenlenmesine ilişkin kural koyma hakkını düzenlenmiştir. Madde'de, deniz memelilerinin korunması için işbirliğine ve özellikle balinagillerin korunması, yönetilmesi ve incelenmesi için uluslararası kuruluşların aracılığına yer verilmiştir. Örneğin, soylarının tükenme tehlikesinden dolayı, Uluslararası Balina Komisyonu¹²⁰ balinaların ticari amaçlarla avlanmasına yasak getirmiştir.

BMDHS 66. maddede anadrom balıklar düzenlenmiştir. Pasifik somon balığı, tirsi balığı gibi bu balık türleri yumurtlamak için iç sulara gelen, sonra da denizlere göç eden balıklardır. Buna göre, akarsularında anadrom türü balık üreyen devletler bu balık türleri için başlıca sorumlu kabul edilmiş, MEB'de avlanmalarının düzenlenmesi konusunda tedbir alma haklarına yer verilmiştir. Bu balıkların avlanmasının menşe devletinin MEB'i içinde olması düzenlenmiştir. Balıkların menşe devletinden başka bir devletin MEB'ine doğru göç etmesi durumunda, muhafazası ve yönetilmesi için menşe devleti ile MEB'e sahip olan devlet işbirliği içinde olacaklardır.

BMDHS'nin 67. maddesinde, sularında katadrom balık türlerinin hayatlarının büyük çoğunluğunu geçirdiği kıyı devleti bu balıkların yönetiminden sorumlu tutulmuştur. Bizim ülkemizdeki deltalarda da görülen yılan balıkları gibi, iç sularda büyüyen, yumurtlamak için denizlere göç eden balıkları niteleyen katadrom türü balıklar da MEB içinde avlanacaktır.

FAO'nun Sorumlu Balıkçılık Tüzüğü'nün Giriş Bölümünde; Okyanusların yeni hukuki rejimi, dünyadaki deniz balıkçılığının yaklaşık %90'ının yapıldığı MEB içindeki balık kaynaklarının kullanılmasyla ilgili hak ve sorumlulukları kıyı devletine verdiğini teyit etmiştir.¹²¹

¹¹⁹ 2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara, Temmuz 2012, s. 4, 5,6 <http://www.ab.gov.tr/files/TarimBalikcilikBsk/obpreformu.pdf> (Erişim:11.01.2017)

¹²⁰ <https://iwc.int/home> (Erişim:08.01.2017), Koh, **a.g.m.**, s.28

¹²¹ <http://www.fao.org/docrep/005/v9878e/v9878e00.htm> (Erişim: 16.02.2016)

II-A.2.2. Canlı Kaynakların Araştırılması, İşletilmesi, Muhafazası ve Yönetimi Konularında Egemen Haklarını Kullanırken Kıyı Devletinin Alabileceği Tedbirler

Canlı kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konularında egemen haklarını kullanırken kıyı devletinin alabileceği tedbirler BMDHS'nin 73. maddesinde düzenlenmiştir. Bu tedbirleri yalnız canlı kaynaklara ilişkin olup, cansız kaynaklar ya da diğer doğal kaynaklar için uygulanması söz konusu değildir. Yine, sedanter türü canlılar bu madde kapsamına girmeyecektir. Madde'ye göre; kıyı devleti canlı kaynaklarla ilgili, BMDHS'ye uygun olarak iç hukukunda kabul ettiği kanun ve kurallara uyulmasını sağlamak için, gemiye çıkılması, geminin denetimi, gemiye el konulması¹²² ve hakkında dava açılması da dahil olmak üzere bütün gerekli tedbirleri alabilir. Kıyı devleti, teminat ya da yeterli garanti gösterildiğinde el konulan gemi ve mürettebatı gecikmeksizin serbest bırakacaktır. Balıkçılık konusundaki kanun ve kurallarına riayetsizlikler ile ilgili aksi kararlaştırılmadıkça hapis cezası ya da bedeni cezalar veremeyecektir.

BMDHS, kıyı devletine canlı kaynaklar bakımından son derece geniş tedbir alma yetkisi tanımıştır. Yine, 2001 yılında düzensiz, raporsuz, hukuksuz balık avlamanın caydırılmasına, önlenmesine, 2009 yılında düzensiz, raporsuz, hukuksuz balık avlamanın caydırılması, önlenmesi konusunda liman devletinin alacağı tedbirlerle ilgili düzenlemeler yapılmış olsa da, uygulamada, gelişmekte olan kıyı devletlerinin çoğunun, balık kaynaklarının yabancı gemiler tarafından yağmalanmasını önleme gücüne sahip olmadığı görülür.¹²³

Kıyı devleti canlı kaynaklar üzerinde egemen haklarını kullanırken, BMDHS'ye uygun olarak iç hukukunda aldığı kanun ve kurallara uyulmasını sağlamak için gemileri denetleyebilir. Denetlemenin ne anlama geldiği BMDHS'ye bakıldığında, evrak incelenmesini de içeren fiziksel denetleme anlamına geleceği şeklinde yorumlanabilse de, yapılacak denetlemenin

¹²² The M/V "Saiga" Case, (Saint Vincent and the Grenadines v. Guine), Judgment , 4 December 1997, https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_1/judgment_041297_eng.pdf (Erişim:17.01.2017), ayrıntılı bilgi için; Gökalp, **a.g.e.**, s. 66-68

¹²³ 1975 Code of Conduct on Responsible Fisheries, the 2001 International Plan of Action to Prevent, Deter and Eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, and the 2009 Agreement on Port State Measures to Prevent, Deter and Eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing. Beckman & Davenport, **a.g.m.**, s. 34